

اوصاف منتظران

حجت الاسلام والمسلمین محمود ملکی راد*

مقدمه

باور به امام مهدی عجل الله فرجه در حوزه‌های فردی و اجتماعی آثار و پیامدهای بسیاری دارد. بیشترین آثار و کارکردهای مهدویت، با بحث «انتظار» گره خورده است. انتظار فرج باعث آمادگی فرد و جامعه در حوزه‌های مختلف اعتقادی، فکری، اخلاقی، تربیتی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی می‌شود و آرمان‌گرایی، نشاط، پویایی، وظیفه‌شناسی و روح امید را در افراد زنده می‌کند. اهمیت و جایگاه مقوله انتظار موجب توجه ویژه اندیشوران اسلامی به خصوص شیعه بوده است، به طوری که حرکت‌های فرهنگی، اجتماعی و سیاسی را بر اساس آن پی‌ریزی می‌کنند. بی‌شک، بررسی آثار و پیامدهای انتظار و تبیین اوصاف منتظران در ارائه الگو برای نسل جدید، تأثیر بسیاری دارد. درباره اوصاف منتظران پژوهش‌هایی صورت گرفته، اما به جنبه کاربردی آن کمتر پرداخته شده است. در مقاله پیش‌رو اوصاف منتظران با رویکرد کاربردی آن مد نظر است که بعد از مفهوم‌شناسی انتظار، به برخی از مهم‌ترین آن‌ها اشاره خواهد شد.

مفهوم‌شناسی انتظار

«انتظار در لغت به معنای مراقب بودن، توقع چیزی داشتن^۱ و چشم به راه بودن

* عضو هیأت علمی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.

۱. ابن منظور؛ لسان العرب؛ ج ۱، ص ۴۲۴.

است و در اصطلاح، انتظار عبارت است از یک حالت قلبی و روحی که حکایت از آمادگی فرد برای چیزی است که انتظار آن را می‌کشد.^۱ بنابراین، انتظار به معنای چشم به راه بودن حقیقتی است که بایستی فرد آماده دیدار او باشد و منتظر کسی است که در خود آمادگی لازم را برای ظهور امام زمان علیه السلام ایجاد کند. این آمادگی باعث می‌شود تا وی از حالت روحی مناسبی برخوردار باشد و با تلاش و مجاهدت خود را برای رسیدن به آینده‌ای روشن آماده نگه دارد. با این وصف انتظار از سنخ تلاش، عمل، تکاپو و تحرک است. در جمع‌بندی معنای اصطلاحی انتظار می‌توان گفت: «انتظار به معنای اشتیاق انسان، برای دسترسی به وضعی برتر و بالاتر است و این حالتی است که بشر همیشه باید در خود حفظ کند و پیوسته در حال انتظار فرج الهی باشد».^۲

در این نوشتار، به نقش کاربردی برخی از مهم‌ترین اوصاف منتظران اشاره شده است:

۱. امیدواری

امید به آینده درخشان، خواست مشترک همه انسان‌هاست، زمان و مکان نمی‌شناسد و در همه ملل و اقوام یافت می‌شود. در رویکرد اسلامی، امام مهدی علیه السلام تحقق بخش وعده خداوندی به صالحان و متقیان و ایده‌آل تمام انبیا بوده که به دست وی به منصفه ظهور خواهد رسید. از این رو، این باور مهم‌ترین و موثرترین عناصر و مکانیسم‌های ایجاد روح امید را در بطن خویش دارد؛ زیرا وعده پیروزی حق بر باطل، برچیده شدن بساط ظلم و ستم، گسترش صلح و عدل، عدم انقیاد در برابر حاکمان ظلم و جور، گسترش امنیت، رفاه، پیشرفت و ترقی، بالا رفتن سطح فرهیختگی انسان‌ها و... که وعده تحقق آن در این اندیشه مطرح شده، موجب می‌شود روح امید در مردم زنده شود و آنان با امیدواری در انتظار آینده‌ای بهتر باشند. در روایات اسلامی از چنین امید و آرزوی تحقق این ایده مقدس، به انتظار فرج یاد شده است. شهید

۱. محمد تقی موسوی اصفهانی؛ مکیال المکارم؛ ج ۲، ص ۱۵۲.

۲. بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم با رهبر انقلاب؛ ۱۳۷۵/۱۰/۰۶.

مطهری علیه السلام در این زمینه می نویسد:

انتظار فرج از یک اصل کلی اسلامی و قرآنی دیگر استنتاج می شود و آن اصل حرمت یأس از روح الله است. مردم مؤمن به عنایات الهی، هرگز و در هیچ شرایطی امید خویش را از دست نمی دهند و تسلیم یأس و ناامیدی و بیهوده گرایمی نمی گردند. امید و آرزوی تحقق این نوید کلی جهانی انسانی در زبان روایات اسلامی انتظار فرج خوانده شده است.^۱

قرآن کریم با یادآوری اهمیت و جایگاه امیدواری می فرماید: «... وَ لَا تَيْأَسُوا مِنْ رُوحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا يَيْأَسُ مِنْ رُوحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ»^۲ از رحمت خدا مأیوس نشوید؛ که تنها گروه کافران، از رحمت خدا مأیوس می شوند».

از دیدگاه شهید مطهری علیه السلام خوش بینی به آینده از مشخصات انتظار است:

انسان بالفطره در راه تکامل فکری و اخلاقی و معنوی پیش می رود ... آینده ای بس روشن و سعادت بخش و انسانی که در آن شر و فساد از بیخ و بن برکنده خواهد شد در انتظار بشریت است. این نظریه الهامی است از دین، نوید مقدس قیام و انقلاب مهدی موعود در اسلام در زمینه این الهام است.^۳

حضرت آیت الله العظمی خامنه ای علیه السلام نیز با یادآوری این خصوصیت در منتظران، با اشاره به اهمیت و نقش انتظار در ایجاد روح امید می فرماید:

ما منتظریم؛ یعنی این امید را داریم که با تلاش و مجاهدت و پیگیری، این دنیایی که به وسیله دشمنان خدا و شیاطین، از ظلمات جور، طغیان و ... پر شده است، در سایه تلاش و فعالیت بی وقفه ما به یک جهانی تبدیل خواهد شد که در آن انسانیت و ارزش های انسانی محترم است.^۴

از این منظر، اساسا امید با انتظار عجین شده و از اوصاف منتظران برشمرده شده است؛ چرا که «اعتقاد به مهدویت امید را در دلها زنده می کند؛ هیچ وقت انسانی که

۱. مرتضی مطهری؛ مجموعه آثار؛ ج ۲۴، ص ۴۰۶.

۲. یوسف: ۸۷.

۳. پیشین، ص ۴۳۶.

۴. بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم؛ ۱۳۶۹/۱۲/۱۱.

معتقد به این اصل است ناامید نمی‌شود؛ چرا؟ چون می‌داند یک پایان روشن حتمی وجود دارد.^۱

مهم‌ترین آثار امید در جامعه منتظر

امید آثار کاربردی فراوانی دارد که در این جا به مهم‌ترین موارد آن اشاره می‌شود:

۱-۱. مبارزه با ظلم و ستم

مبارزه با ظلم و ستم از جمله آثار کاربردی امیدواری در منتظران است. خداوند در قرآن کریم از مردم خواسته که به ظالمان اعتماد و تکیه نکنند؛ آن‌جا که می‌فرماید:

وَلَا تَرْكَبُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ اللَّهِ مِن أَوْلِيَاءَ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ^۲؛ به کسانی که اهل ستم‌گری هستند، میل و رغبتی نداشته باشید. که آتش [دوزخ] به شما می‌رسد، و در برابر خدا برای شما دوستانی نخواهد بود، و سرانجام یاری نخواهید شد.

«رکون» به سوی ظالمین که در این آیه از آن نهی شده آن است که کسی در ستم و ظلم ستم‌کاران و ظالمان شرکت کند و از کار آن‌ها اظهار رضایت نماید یا با آن‌ها اظهار دوستی و محبت کند.^۳

نهی در این آیه، کسانی را که با ستم‌کاران در ستم‌گری شرکت دارند، یا از عمل آن‌ها اظهار رضایت کنند، یا با آن‌ها همراهی کنند، یا با آن‌ها رفاقت داشته باشند و یا با آن‌ها با تعارف و چرب‌زبانی رفتار کنند، همگی را در بر می‌گیرد. در روایت آمده است: «کسی که برای باقی ماندن شخص ستم‌گر و ظالم دعا کند، در حقیقت با این‌کارش دوست دارد که در روی زمین معصیت خداوند واقع شود».^۴

حرکت و تلاش و مبارزه با ظلم و ستم شخص منتظر آثار خود را در جامعه نشان

۱. در انتظار طلوع خورشید؛ گزیده‌ای از بیانات رهبر انقلاب اسلامی درباره امام زمان؛ ۱۳۹۰/۰۷/۰۸
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=1192>

۲. هود: ۱۱۳.

۳. فضل بن حسن طبرسی؛ مجمع‌البیان فی تفسیر القرآن؛ ج ۵، ص ۳۹۶.

۴. حسن بن محمد دیلمی؛ ارشاد القلوب؛ ج ۱، ص ۷۶: «رَوَى عَنِ النَّبِيِّ ﷺ مَنْ دَعَا لِظَالِمٍ بِالتَّقَاءِ فَقَدْ أَحَبَّ أَنْ يُعْصِيَ اللَّهَ فِي أَرْضِهِ».

می‌دهد. در نتیجه اگر ملتی امید به آینده‌ای روشن نداشته باشد و به آینده خویش امیدوار نباشد از حرکت باز می‌ماند و تسلیم دشمنان خویش می‌گردد. فرض کنید ملتی در زیر سلطه ظالمانه قدرت مسلطی قرار دارد و هیچ امیدی ندارد؛ این ملت مجبور است تسلیم شود. ... اما اگر این ملت و جماعت، امیدی در دلشان باشد و بدانند که عاقبت خوبی حتماً وجود دارد، چه می‌کنند؟ طبیعی است که مبارزه خواهند کرد ... و اگر مانعی در راه مبارزه وجود داشته باشد، آن‌را برطرف خواهند کرد. ... ملتی که در دلش خورشید امید به آینده و زندگی و لطف و مدد الهی می‌درخشد، هرگز تسلیم و مرعوب نمی‌شود. ... عقیده به امام زمان علیه السلام هم در باطن فرد، هم در حرکت اجتماع و هم در حال و آینده، چنین تأثیر عظیمی دارد.^۱

۱-۲. گشایش بن‌بست‌ها

با امید و امیدواری، گره‌ها گشوده شده، بن‌بست‌ها از بین می‌رود: «وقتی در نهایت زندگی انسان، در مقابله با این همه حرکت ظالمانه و ستمگرانه، خورشید فرج ظهور خواهد کرد، پس در بن‌بست‌های جاری زندگی هم همین فرج متوقع و مورد انتظار است. این درس امید به همه انسان‌ها است».^۲

از این رو، باور به عدم وجود بن‌بست را می‌توان یکی از آثار امیدواری دانست که اعتقاد به مهدویت و انتظار به دنبال دارد. بدین جهت:

وقتی به ما می‌گویند منتظر فرج باشید، فقط این نیست که منتظر فرج نهایی باشید؛ بلکه معنایش این است که هر بن‌بستی قابل گشودن است. فرج یعنی گشایش، مسلمان با درس انتظار، فرج می‌آموزد و تعلیم می‌گیرد که هیچ بن‌بستی در زندگی بشر وجود ندارد که نشود آن‌را باز کرد و لازم باشد که انسان ناامید دست روی دست بگذارد و بنشیند و بگوید دیگر کاری نمی‌شود کرد. این درس انتظار واقعی به همه انسان‌هاست؛ لذا انتظار فرج را افضل اعمال دانسته‌اند.^۳

۱. بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم؛ ۱۳۷۴/۱۰/۱۷.

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2780>

۲. بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم به مناسبت نیمه شعبان؛ ۱۳۸۴/۰۶/۲۹.

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3308>

۳. همان.

۳-۱. تلاش و مجاهدت

تلاش و مجاهدت یکی دیگر از آثار امید در شخص منتظر است. خداوند با تأکید بر اهمیت مجاهدت و تلاش در راه الهی آن را مایه هدایت در سبیل خود معرفی نموده است؛ آن‌جا که می‌فرماید: «وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ»^۱ و آن‌ها که در راه ما جهاد کنند، قطعاً به راه‌های خود، هدایت‌شان خواهیم کرد و خداوند با نیکوکاران است».

وقتی مردم در پرتو انتظار به آینده امیدوار باشند، روحیه تلاش و مجاهدت در آنان به صورت مضاعف تقویت خواهد شد؛ یعنی در پرتو باور به مهدویت، جامعه منتظر با امیدواری به آینده در مسیر پیشرفت و تعالی قرار خواهد گرفت. مقام معظم رهبری علیه‌السلام با تأکید بر این مطلب می‌فرماید: «انتظار یک نشاط و تحرک و پویایی است در همه زمینه‌ها انتظار فرج داشته باشید و بدانید که این فرج، محقق خواهد شد، مشروط بر این که شما انتظارتان، انتظار واقعی باشد، عمل باشد، انگیزه باشد، حرکت باشد».^۲ بنابراین، هر فرد و جامعه‌ای که امید در روح او ریشه دوانده باشد به خود و داشته‌های خود بسنده خواهد نمود و هرگز مرعوب قدرت ظاهری بیگانگان و دشمنان نخواهد شد. در نتیجه «یکی از برکات اعتقاد به مهدویت این است که انسان احساس اطمینان می‌کند، احساس قوت قلب می‌کند، احساس قدرت می‌کند».^۳ بر این اساس باور به مهدویت و انتظار را باید رمز حرکت و تلاش جامعه منتظر دانست.

۲. خودسازی و اصلاح فردی و اجتماعی

اعتقاد به مهدویت موجب می‌شود تا شخص منتظر در تربیت خویش بکوشد و صفات نیک و اخلاق حسنه را در خود نهادینه کند. در نگاه قرآنی این مطلب اهمیت فراوانی دارد؛ آن‌جا که می‌فرماید: «قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا»^۴ هر کس

۱. عنکبوت: ۶۹.

۲. بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم به مناسبت نیمه شعبان؛ ۱۳۸۴/۰۶/۲۹.

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3308>

۳. همان.

۴. شمس: ۱۰ و ۹.

نفس خود را پاک و تزکیه کرده، رستگار شده؛ و آن کس که نفس خویش را با معصیت و گناه آلوده ساخته، نومید و محروم گشته است». اعتقاد به امام زمان علیه السلام و باور به عرضه اعمال بر آن حضرت باعث می‌شود تا هر یک از معتقدان، نظارت او را در زندگی فردی و اجتماعی خودش با همه وجود احساس نماید و از این راه افراد به تکامل روحی لازم می‌رسند و در نتیجه، خودسازی فردی و اجتماعی در جامعه تحقق می‌یابد. شهید مطهری رحمه الله در این باره می‌نویسد:

از مجموع آیات و روایات استفاده می‌شود که ظهور امام مهدی علیه السلام آخرین حلقه از حلقات مبارزات حق و باطل است که به پیروزی اهل حق منتهی خواهد شد. سهمیم بودن جامعه در این سعادت موعود، بسته به این است که افراد از ایمان کافی برخوردار باشند، و علی‌رغم رواج ظلم و فساد، زمینه‌های پرورش اهل ایمان و یاران ویژه نیز فراهم گردد تا به محض ظهور امام علیه السلام به آن حضرت پیوندند. بی‌شک پرورش چنین یارانی مستلزم تشکیل جامعه‌ای پاک و با ایمان است.^۱

بنابراین، از سویی اعتقاد به ظهور امام مهدی علیه السلام مستلزم وجود جامعه‌ای مناسب برای تربیت و پرورش انسان‌های مؤمن است و از جانب دیگر، تحقق چنین جامعه‌ای در گرو اصلاح دائم در زمینه‌های مختلف خواهد بود. پس اعتقاد به مهدویت و انتظار ظهور را می‌توان یکی از عناصر موثر اصلاحات فردی و اجتماعی برشمرد.

در حقیقت باور منتظران به مهدویت موجب می‌شود تا آنان مداوم و لحظه به لحظه اعمال خود را ارزیابی کرده، خود را تحت تربیت و نظارت امام و مقتدای خویش قرار دهند و همواره برای ایجاد و تحکیم و تثبیت فضایل اخلاقی و طرد رذایل اخلاقی بکوشند. در روایتی از امام عصر علیه السلام به این مطلب چنین اشاره شده است:

«فَلْيَعْمَلْ كُلُّ امْرِئٍ مِنْكُمْ بِمَا يُقْرَبُ بِهِ مِنْ مَحَبَّتِنَا وَيَتَجَنَّبُ مَا يُدْنِيهِ مِنْ كِرَاهَتِنَا وَسَخَطِنَا؛^۲ هر یک از شما باید آن‌چه را که موجب دوستی ما می‌شود پیشه خود سازد و از هر آن‌چه که موجب خشم و ناخشنودی ما می‌گردد دوری کند».

بنابراین «بزرگ‌ترین وظیفه منتظران امام زمان این است که از لحاظ معنوی و اخلاقی

۱. مرتضی مطهری؛ مجموعه آثار؛ ج ۲۴، ص ۴۳۷-۴۳۸.

۲. احمد بن علی طبرسی؛ الاحتجاج علی اهل اللجاج؛ ج ۲، ص ۴۹۸.

و عملی و ... خود را آماده کنند.^۱ پس «هر کدام‌مان در هر جا که هستیم، همت اولمان باید بر تکمیل نفس و تهذیب نفس و ساختن باطن و متحلی شدن به حلیه اخلاق الهی و معنوی باشد».^۲ تهذیب نفس، علاوه بر آن‌که از عوامل مؤثر در تعالی معنوی و اخلاقی است، در انتفاع و بهره بردن از فیض وجودی حضرت ولی عصر علیه السلام نیز مفید و سازنده است:

راهی که برای انتفاع از آن بزرگوار پیش پای ما گذاشته‌اند، راه تهذیب نفس است. راه مخصوصی نیست؛ همان راهی است که برای تکامل نفس، برای آدمِ خوب شدن، برای نورانی شدن دل انسان و انعکاس جلوه جمال الهی در آن جلو پای انسان گذاشته‌اند.^۳

۳. استقامت و پایداری

یکی دیگر از اوصاف منتظران، استقامت و پایداری است. استقامت و پایداری در راه حق از عوامل مؤثر در پیروزی افراد و جوامع به‌شمار می‌رود که با مطالعه سرگذشت پیامبران و اولیای الهی، می‌توان به این امر اذعان کرد. آنان برای رسیدن به اهداف متعالی خویش با مشکلات گوناگونی مواجه بودند، ولی در عین حال با پایداری و استقامت توانستند پیام الهی را به مردم برسانند و توفیقاتی در هدایت مردم به‌دست آورند. از این جهت، خداوند استقامت و پایداری را یکی از صفات «محسنین» برشمرده است:

وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ * إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ * أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ^۴ مژده برای محسنین است؛ آنان کسانی هستند که گفتند پروردگار ما خدای متعال است، پس از

۱. بیانات در دیدار با اقشار مختلف مردم به مناسبت عید نیمه شعبان؛ ۱۳۸۱/۰۷/۳۰.

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3149>

۲. بیانات در دیدار با مردم قم؛ ۱۳۷۰/۰۱۰/۱۹.

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2555>

۳. بیانات در دیدار جمعی از نخبگان علمی؛ ۱۳۸۲/۱۱/۲۱.

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3222>

۴. احقاف: ۱۴ - ۱۲.

آن استقامت ورزیدند. پس از برای آنها ترس و خوفی از عذاب نیست. هم چنین آنها از چیزی محزون نیستند. آنان به خاطر اعمال نیکی که انجام دادند اهل بهشت و در آن جاویدان اند.

بر این اساس، بر منتظران لازم است در شرایط دشوار عصر غیبت و مشکلات ناشی از آن، پایدار و مقاوم باشند. در روایات به این ویژگی منتظران اشاره شده است. رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ در این زمینه به اصحاب‌شان فرمودند:

إِنَّكُمْ أَصْحَابِي وَ إِخْوَانِي قَوْمٌ مِنْ آخِرِ الزَّمَانِ آمَنُوا بِي وَ لَمْ يَرَوْفِي لَقَدْ عَرَفْنِيهِمُ اللَّهُ بِأَسْمَائِهِمْ وَ أَسْمَاءِ آبَائِهِمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يُخْرِجَهُمْ مِنْ أَصْلَابِ آبَائِهِمْ وَ أَرْحَامِ أُمَّهَاتِهِمْ لِأَحَدِهِمْ أَشَدُّ بَقِيَّةً عَلَى دِينِهِ مِنْ خَرَطِ الْقِتَادِ فِي اللَّيْلَةِ الظُّلْمَاءِ أَوْ كَالْقَابِضِ عَلَى جَمْرِ الْعَصَا...^۱ شما

اصحاب من هستید، لکن برادران من مردمی در آخر الزمان هستند که به من ایمان می‌آورند، با اینکه مرا ندیده‌اند. خداوند آنها را با نام و نام پدرانشان، پیش از آنکه از صلب پدران و رحم مادرانشان بیرون بیایند، به من شناسانده است. ثابت ماندن یکی از آنها بر دین خود، از صاف کردن درخت خاردار (قتاد) با دست در شب ظلمانی، دشوارتر است. و یا مانند کسی است که قطعه‌ای از آتش چوب درخت «غضا»^۲ را در دست نگاه دارد. کندن خار از درخت «قتاد» در شب تاریک و نگاه داشتن آتش از چوب درخت «غضا» در دست، کنایه از استقامت و پایداری آنان در راه دین است.

هم چنین در روایت دیگری می‌فرماید:

سَيَأْتِي قَوْمٌ مِنْ بَعْدِكُمُ الرَّجُلُ الْوَاحِدُ مِنْهُمْ لَهُ أَجْرُ خَمْسِينَ مِنْكُمْ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ نَحْنُ كُنَّا مَعَكَ بَيْدَرٍ وَ أَحَدٍ وَ حَتِينٍ وَ نَزَلَ فِيْنَا الْقُرْآنُ فَقَالَ إِنَّكُمْ لَوْ تَحَمَّلُوا لِمَا حُمِّلُوا لَمْ تَصْبِرُوا صَبْرَهُمْ^۳ پس از شما مردمانی خواهند آمد که یکی از آنان اجر پنجاه نفر از شما را دارد. اصحاب گفتند: ما در جنگ‌های بدر، احد و حنین با شما بودیم و آیاتی درباره ما نازل شد؛ پس چرا به آنها پنجاه برابر ما ثواب داده می‌شود؟ حضرت فرمودند: آنان در شرایطی دشوار خواهند بود که اگر شما در آن شرایط باشید تحمل و استقامت آنان را نخواهید داشت.

۱. محمدبن حسن صفار؛ بصائر الدرجات؛ ج ۱، ص ۸۴.

۲. درختی است که به علت سختی چوب آن، ذغالش به کندی خاموش می‌شود.

۳. محمدباقر مجلسی؛ بحار الانوار؛ ج ۵۲، ص ۱۳۰.

در هر دو روایت، در سخن رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مصداق روشن «برادران من» و «پس از شما کسانی می‌آیند» مردمی هستند که در زمان غیبت امام زمان عَلَيْهِ السَّلَام زندگی می‌کنند؛ چرا که روایاتی در این زمینه و شبیه به آن از رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نقل شده که مردم زمان غیبت را برادران خود نامیده و به مشکلات و امتحانات سخت الهی و دشواری‌های مختلفی که برای آن‌ها به وجود می‌آید، اشاره کرده است: «أُولَئِكَ رُفَقَائِي وَدُؤُودِي وَ مَوَدَّتِي وَأَكْرَمُ أُمَّتِي عَلَيَّ»^۱.

طبق روایات، استقامت و پایداری در غیبت امام عَلَيْهِ السَّلَام از مصادیق صبر برشمرده شده است. رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ درباره استقامت و صبر منتظران چنین می‌فرماید: «طُوبَى لِلصَّابِرِينَ فِي غَيْبَتِي؛^۲ خوشا به حال صبر کنندگان در غیبت {امام}». بر این اساس، منتظرانی که صبر و پایداری پیشه کنند، پاداش بزرگی از خداوند دریافت خواهند کرد.

۱. محمد بن حسن طوسی؛ الغيبة؛ ص ۴۵۶.

۲. علی بن محمد خزاز رازی؛ کفایة الأثر فی النص علی الأئمة الإثنی عشر؛ ص ۶۰.

فهرست منابع

قرآن کریم.

۱. ابن منظور، محمد بن مکرم؛ لسان العرب؛ چاپ سوم، بیروت: دار صادر، ۱۴۱۴ق.
۲. خزاز رازی، علی بن محمد؛ کفایه الاثر فی النص علی الائمه الاثنی عشر؛ قم: انتشارات بیدار، ۱۴۰۱ق.
۳. دیلمی، حسن بن محمد؛ ارشاد القلوب؛ چاپ اول، قم: الشریف الرضی، ۱۴۱۲ق.
۴. صدر، محمدباقر؛ بحث حول المهدي؛ با مقدمه دکتر عبدالجبار شراره؛ بیروت: الغدير، ۱۴۱۷ق.
۵. صفار، محمدبن الحسن؛ بصائر الدرجات فی فضائل آل محمد سَلَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَآلِهِمْ؛ چاپ اول، قم: مرعشی نجفی، ۱۴۰۴ق.
۶. طبرسی، احمدبن علی؛ الاحتجاج علی اهل اللجاج؛ چاپ اول، مشهد: نشر مرتضی، ۱۴۰۳ق.
۷. طبرسی، فضل بن حسن؛ مجمع البیان فی تفسیر القرآن؛ چاپ سوم، تهران: ناصر خسرو، ۱۳۷۲ش.
۸. طوسی، محمدبن الحسن؛ الغیبه؛ چاپ اول، قم، دارالمعارف الاسلامیه، ۱۴۱۱ق.
۹. مجلسی، محمد باقر؛ بحار الانوار؛ چاپ دوم، بیروت: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ق.
۱۰. مطهری، مرتضی؛ مجموعه آثار؛ چاپ هفتم، قم: صدرا، ۱۳۹۲ش.
۱۱. موسوی اصفهانی، محمد تقی؛ مکیال المکارم فی فوائد الدعا للقائم؛ چاپ پنجم، قم: مؤسسه الامام المهدي عَلَيْهِ السَّلَام، ۱۴۲۸ق.

سایت

پایگاه اطلاع رسانی دفتر و حفظ نشر آثار آیت الله سید علی حسینی خامنه‌ای دامنه‌ای.